

August Mattsson
Hala

Stångenäs hembygdsförening
Fotoarkiv Sven Rydstrand

TORPARPOJKEN FRÅN BRODALEN

Av Sven Rydstrand

Ur Hällungen 1977

Den som under 1900-talets båda första decennier bytte tåg i Hallsberg på Närkeslätten och där måste vänta någon halvtimme eller så, kunde ibland få se en gammal skäggig, trasig och smutsig gubbe stövla omkring på samhällets gator. Hade man tur kunde man också träffa på någon som berättade gubbens levnadshistoria. Han sades vara ett stort original, som länge bott ensam ute på den ödsliga Bockön i sjön Tisaren, där han sysslat inte endast med höns och getter

utan också hade anlagt ett originellt stjärnkikareobservatorium, genom vilket han hade upptäckt en ny stjärnbild, hittills helt okänd för astronomerna.

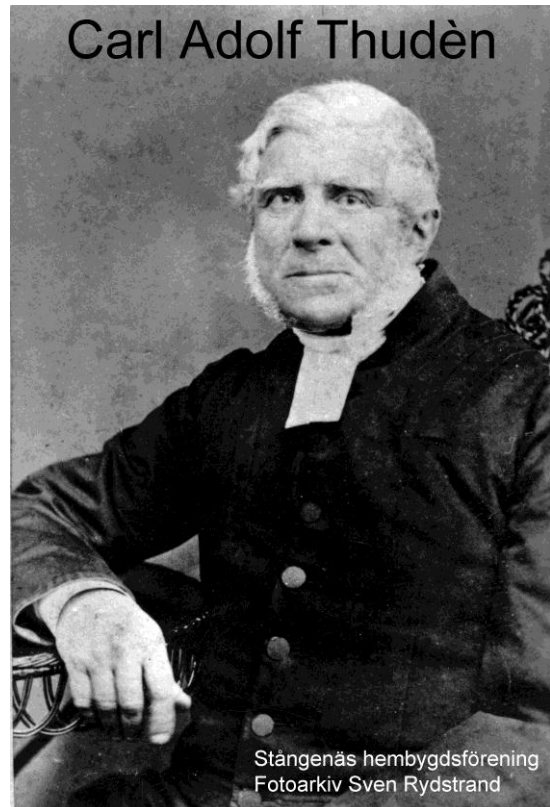
Han var helt enkelt en världsberömd forskare, denne gubbe, berättades det.

Till höger: Kontraktsposten C.A. Thudén i Bro (1793-1877) var en lärd man, men hans lärdom räckte inte till för att släcka torparpojken August Mattssons kunskapstörst.

Nu bodde han inte längre på Bockön utan i en övergiven stuga på Skogaholms bruk, och där satt han i sin ensamhet och korresponderade med utländska vetenskapsmän på sju språk, som han behärskade perfekt. Till råga på berömmelsen hade han erhållit kallelse att ingå i det franska astronomiska sällskapet. Men utanför initierade kretsar var han inte mycket känd, kanske bland annat beroende på att han bar ett så föga vetenskapligt klingande namn som August Mattsson.

Denne August Mattsson var född den 26 februari år 1839 på det lilla torpet Hala under Bro prästgård i Bro socken, Bohuslän. Hans fader var torparen Mathias Olsson, och modern hette Christina Larsdotter. Mathias var född

Carl Adolf Thudén

Stångenäs hembygdsförening
Fotoarkiv Sven Rydstrand

på Broberg i Bro socken, men Christinas härkomst har inte kunnat utrönas. Möjligen var hon av utländsk börd, och troligen var det genom henne som sonen hade fått sin begåvning, en intelligens av säreget slag.

August växte upp på prästgårdstorpet tillsammans med sina fyra syskon, och han gick igenom Bro nyinrättade folkskola. Där märkte snart skolstyrelsens ordförande, prosten och kyrkoherden C. A. Thudén, att torparsonen från Hala var en ovanligt begåvad gosse, för vilken folkskolans begränsade undervisning inte på långt när var tillfyllest. Prosten tog honom därför till prästgården, där han fick undervisning dels av en informator, dels av prostens själv. Men prostens lärdom och många böcker räckte inte länge till för August. På några få veckor lärde han sig flera främmande språk, och särskilt i matematik, fysik och kemi fanns det ingen som kunde tillfredsställa hans kunskapsintresse och följa hans idéer.

Det lilla torpstället Hala ca 1950-tal, där August Mattsson föddes

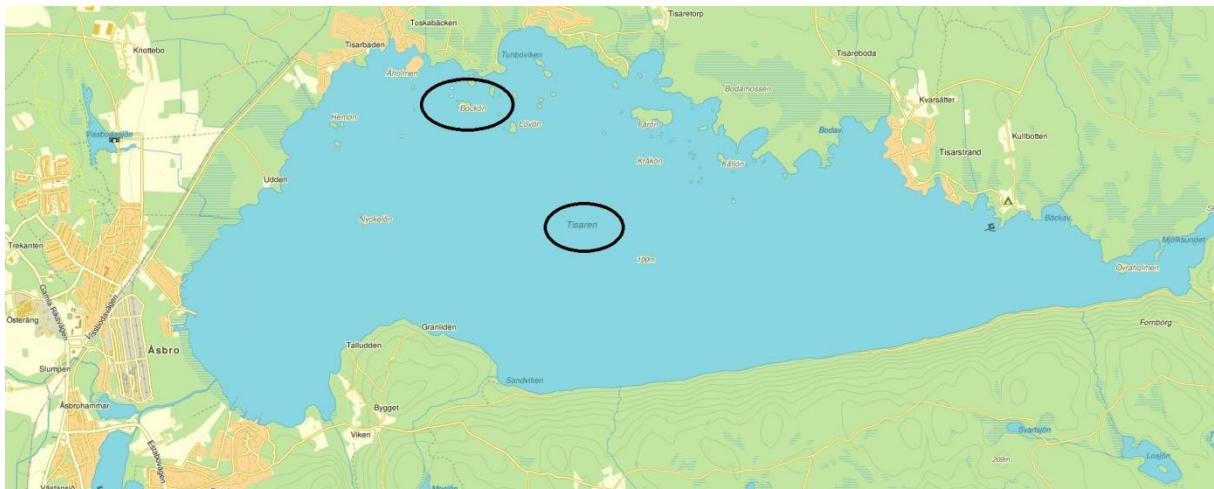
Rätt snart efter sin konfirmation måste han därför lämna prästgården och taga anställning som dräng på en gård. Hans stora fattigdom gjorde det omöjligt för honom att fortsätta sina studier. Prosten Thudén hade rekommenderat honom vid folkskoleseminariet i Göteborg, men det reflekterade inte August på, kanske främst av ekonomiska skäl. Här anar man nog också den tragedi som så småningom gjorde honom till en människoskygg eremit. I folktraditionen skymtar också en kärlekshistoria med prostens dotter.

Trots att den unge torparepojken hade ett mycket stort intresse för jord och djur, övergav han dock snart jordbruket och tog anställning som handelsbiträde hos den originelle gubben Gerle på Fågelvik, som på den tiden hade en av skärgårdens största affärer. Men redan år 1860 finner vi att August Mattsson har flyttat till den närbelägna ön Malmön, där han är skriven som förvaltare vid Kullgrens Enkas stenhuggeri. Längre stannade han emellertid inte där heller utan begav sig till sjöss.

Efter några år på främmande fartyg längtade han dock åter till hembygden, och sedan han gått i land, blev han materialförvaltare vid Uddevalla-Vänerns Järnvägsbolag. Ett

par år senare tar han anställning som bokhållare på Frugårdens egendom vid Lilleskog. Men han var som synes en orolig natur och stannade inte länge på var plats. Han övergav sålunda sin fina anställning på Frugården och startade i stället i Falköping en fabrik för tillverkning av skokräm, blanksvärta och bläck m.m.

Men redan inom ett år hade företaget gått omkull för honom, och han flyttar år 1873 till Åsbrohammars gård i Närke, där han blir bokhållare. Han förblev sedan i Närke under hela sitt återstående liv. När han efter några år flyttade från Åsbrohammar, arrenderade han den lilla Bockön i sjön Tisaren och byggde sig där en liten stuga. I den stugan bodde han inte blott själv, utan här inhyste han också ett hundratals höns, som fick utgöra hans viktigaste levebröd.

Strax söder om Hallsberg ligger sjön Tisaren, där på Bockön Mattsson hade sin lilla stuga. Vid sjöns västra strand finns det lilla samhället Åsbro.

Det var här på Bockön som August Mattsson kunde i lugn och ro fortsätta sina vetenskapliga studier bl.a. av stjärnorna. Han byggde själv sitt observatorium på ett litet berg i närheten av sin stuga. Det bestod av ett högt järnbord, som han borrar fast i sten och inriktat noga i söder och norr. Han hade också egenhändigt tillverkat en himlakikare, med vilken han beskådade stjärnorna och gjorde många fina iakttagelser. Senare flyttade han sitt observatorium till Skogaholms bruk i samband med att han övergav Bockön.

I sin ensamhet på Bockön utarbetade August Mattsson ett intressant förslag till en ny tidsindelning, som går ut på tidens decimerande eller rättare sagt tidsmåttens decimaliserande och i samband därmed cirkeln. Detta förslag skrev Mattsson ned på franska språket, och han översände ett exemplar därav till Det Franska Astronomiska Sällskapet. En tid korresponderade han också med den berömde franske astronomen och författaren Camille Flammarion, som berömde hans arbete och föreslog honom till medlem av sällskapet. Bland Mattssons efterlämnade papper finns ett par brev på franska från detta sällskap. De återges här i översättning:

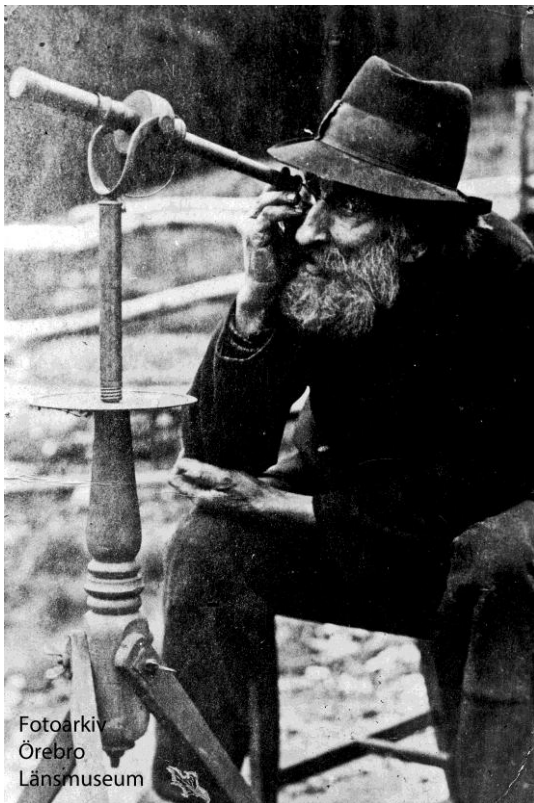
"Monsieur August Mattsson på Skogaholms bruk har insänt ett förslag om ett nytt system för indelning av dagen och cirkeln. Tids- och vinkelenheten är varvet (le tour), vilket av uppfinnaren decimalt underindelas i decitour, centitour och millitour. Fyra centitour gör en timme i det nya systemet, och dygnet får då 25 timmar. Monsieur Mattson låter sin

framställning åtföljas av en serie tablåer, avsedda att visa hur lätt systemets räkningar äro att utföra. Monsieur Mattssons arbete kommer att förvaras i Sällskapets arkiv."

Det andra brevet, som är underskrivet av Sällskapets sekreterare, lyder på följande sätt:

"Monsieur Camille Flammarion har framlagt edra intressanta arbeten vid Franska Astronomiska Sällskapets sista sammanträde. Förslaget har länge studerats av medlemmarna, vilka funnit det särdeles intressant och värt mycket uppmärksamhet. Monsieur Flammarion har för avsikt att vid tillfälle framställa det inför en kongress till ny granskning. Monsieur Flammarion tycker att ni på grund av edra astronomiska arbeten bör vara självskriven medlem av vårt stora Sällskap, vars ändamål är att förena alla vetenskapliga arbetare. – I förhoppning att snart få se eder bland edra kolleger. – E. Foche, sekreterare."

Båda breven är daterade år 1900, och fastän Mattsson då var blott 60 år gammal, brydde han sig inte om att resa till Paris. Flammarion, som var ungefär lika gammal som Mattsson, lockade honom dock mycket. Han sände honom fler av sina populärastronomiska arbeten, bl.a. "Bebodda världar", "Uranie" och "Urania", men Mattsson lät sig icke lockas. Han hade det också så fattigt och dåligt, att han aldrig skulle kunnat betala reskostnaderna. Dessutom trivdes han inte bland människor, som ville vara förnäma. Han levde helst som eremit i sin

avsidet liggande stuga. Här bodde han så länge han orkade. Men i början av 1920-talet blev han så sjuk och svag, att han inte längre kunde klara sig. Han fick då flytta till ålderdomshemmet i Hallsberg, och där dog han år 1928, nära nittio år gammal.

Det har hittills redan skrivits två böcker om denne märklige man, och säkerligen kommer det flera. Hans dagböcker och andra vetenskapliga anteckningar är till största delen bevarade i Hallsbergs Hembygdsförenings arkiv, och det är inte omöjligt att hans grundliga studier och forskningar en gång kommer till nytta.

Till vänster. August Mattsson vid sin stjärnkikare